

Mi újság Baltimore-ban? (What's New in Baltimore?)

Frank Vincent Zappa Jr. II. (ahogyan magát nevezte) 1940. december 21-én született. A Maryland állambeli Baltimore egyike Amerika legrégebb városainak; az ide látogatókat az útikalauzok arról biztosítják, hogy elegáns, barna kőépületeit és viktoriánus sorházait régmúlt századok levegője lengi be. A letűnt idők egyik fontos kikötője ma gyarmati idők nosztalgiájával és gyorséttermekkel csalogatja a turistákat. Washingtontól, a fővárostól mintegy ötven mérföldre északkeletre fekszik; nem valószínű, hogy Frank valaha is ennél közelebb juthatott volna a kormányzathoz.

Baltimore-ban született Dashiell Hammett; Billie Holiday; Larry Adler, a szájharmonika mestere és nagy alakja; Mike Leiber, a Leiber–Stoller dalszerzőpáros egyik fele és Wallis Simpson, a hajdani windsori hercegné; itt élt H. L. Mencken újságíró és kritikus, Douglas „Socko” Henderson, a korát megelőző rap-dj és Richard Spellmann, akit maga az FBI nevezett ügynökei mintapéldányának. Más hírességek mellett a városhoz kötődik Edgar Allan Poe is, aki – bár Bostonban született – itt halt meg, valamint Babe Ruth, a baseball-legenda, a Baltimore Orioles bajnoka; a csapat a nevét az állam címerállatáról¹ kapta. Oriolesnak hívták a baltimore-i születésű Sonny Til énekegyüttesét is, akik az 1953-as slágert, a „Crying in The Chapel”-t énekelték.

¹ Oriole: sárgarigó

Hirtelen kirobbanó hazafias érzelmei hatására 1814. szeptember 14-én Francis Scott Key itt vetette papírra a ›Csillagos sávok lobogó› szövegét. A Patapasco folyó torkolatában fekvő McHenry erőd sikeresen állt ellen Ross tábornok Washington lerombolásától mámoros angol seregének, így megmentette a várost a kiürítéstől és a tervezett megszállástól. A sors iróniája, hogy a Key által felhasznált dalam a ›Mennybéli Anakreónhoz› című angol dal volt.

1977-ben, mikor *Little Criminals* című albumának anyagát készítette, Randy Newman ›Baltimore› címmel írt végzetten terhes elégiát a haldokló városhoz. Tették egyetlen szépséghibája az volt, hogy csupán akkor fordult meg a városban, amikor vonaton átutazott rajta. A képzeletében élő Baltimore nem létezett, s ezt a város lakói szóvá is tették neki, amikor legközelebb fellépett náluk a Lyric Theaterben. Barry Levinson filmrendező biztosabb alapokon állt, mikor *Az étkezde*, a *Bádogemberek* és az *Avalon*² című filmjeiben (az utóbbi zenéjét afféle késői vezeklésképpen Newman szerezte) mitológiai magasságokba emelte az ő Baltimore-ját. A városban él Tracey Turnblad, a *Hajlakk* hősnője és az őt megalkotó John Waters, Annie Reed, aki *A szerelem hullámhosszán* című filmben vágyakozik, itt játszódik a *Homicide: Life On The Streets* című tévésorozat is, és ez a kedvenc helye Eugene Victor Toomsnak, a lefagyasztós, máj-evő sorozatgyilkosnak az *X-akták*ból.

Maryland a Chesapeake öböl két partján fekszik; a hatalmas vízfelületről a szintén helybéli, mindentudó John Barth zengett ódákat írásaiban, a legátfogóbban a *Tidewater Tales*ben és a *Sabbatical*ban, de a hely más könyveinek is szerves része volt. Barth szövegeinek többsége sűrű szövésű, kimunkált, tele játékossággal és személyes életére tett utalásokkal – éppen mint Zappa zenéje. Biztos a víz lehet az oka.

Barthszal ellentétben Franknek aligha lehetett jó véleménye szülőállamáról, amikor 1950-ben elhagyta; tízéves volt ekkor, és asztmától szenvedett. Harminchat évvel később éppen Valentin-napon tért vissza, hogy megjelenjen Maryland Állam Szenátusának igazságügyi bizottsága előtt. A jövetelének célja az volt, hogy segítsen megbuktatni a Judith Toth képviselő által beterjesztett törvényjavaslatot, amely a lemezeket, hangszalagokat és cédéket is a hatályban lévő

² Diner (1982), Tin Men (1987), Avalon (1990)

pornográfia törvény szerint kontrollálná. Az előző évben kiadott lemezén, a *Frank Zappa Meets The Mothers Of Prevention*ön egy számcímében fogalmazódott meg a költői kérdés: ›Mi újság Baltimore-ban?› – Frank az ékesszólást a számban a gitárjára bízta. Ahogy a szüleit, úgy a szülőhelyét sem választhatja meg az ember.

Apja, ifjabb Francis Vincent Zappa Partinicióból, Észak-Szicíliaiból származott, görög, arab és francia ősökkel. Frank a családnévről Nicolas Slonimskynek azt állította, hogy olaszul ekét jelent, a szótár viszont kapát mond. Apja még kisgyerek volt, mikor a család egy bevándorlóhajón megérkezett. Baltimore tengerpartján, Little Italyben felnőve kivette a részét a családi munkamegosztásból: a fodrászatban a vendégek állat szappanozta. Frank anyja, Rose Marie első generációs amerikai volt, francia, szicíliai és olasz felmenőkkel. A tengerpartnak ugyanazon a részén volt a családi vendéglőjük, gyerekként itt találkozhatott Frank apjával. Még valószínűbb viszont, hogy erre csak akkor került sor, miután Francis az észak-karolinai Chapel Hillben befejezte főiskolai tanulmányait, visszatért Baltimore-ba, és tanárként helyezkedett el a Loyola College-ban.

Francis Zappa soha nem riadt vissza a kemény munkától. Főiskolás éveiben azzal keresett pénzt, hogy fodrászként dolgozott, illetve a diákszövetség báljain gitározott. Családalapításkor az óhazából magával hozott erkölce azt diktálta, hogy az eltartásukért tegyen meg minden tőle telhetőt, amit a hátralevő életében teljesített is. Ahogyan később ő maga is mondta: „Egész életemben jól kerestem. Minden pénzemet élelemre, ruházkodásra és a jó körülmények megteremtésére költöttem. Mindent ki tudtam fizetni, amire csak szükségem volt.”

Tizennégy nappal fiának első születésnapja előtt japán repülőgépek lerombolták Pearl Harbort, az USA csendes-óceáni hadikötőjét Hawaiiin. Az elnök, Franklin Delano Rooseveltt másnap bejelentette a Japán elleni háború megindítását, mire válaszul Japán szövetségesei, Németország és Olaszország hadat üzentek Amerikának. A konfliktus ezzel világméretűvé vált, az USA pedig mind keleten, mind nyugaton kötelezettségeket vállalt magára. Francis úgy döntött, hogy kiveszi a részét a győzelemért folytatott küzdelemből. Ahogyan ötven évvel később a fia is megjegyezte: „Az amerikai történelemnek ebben a szakaszában nem volt éppen szerencsés olasz vagy szicíliai származásúnak lenni; s az a gyanúm, hogy igencsak keményen meg kellett mutatnia, hogy igazi hazafi.”

John Barth a Chesapeake-öblöt egy anyaméhhez hasonlította, ahol a katonai élet mikrokozmosza összpontosult. Itt volt a Tengerészeti Akadémia, az Aberdeen Lövészeti Gyakorlóbázis, a Norfolk Haditengerészeti Telep, a Langley Légi Támaszpont, az Andrews Légi Támaszpont, a Belvoir Erőd, a Eustis Erőd, a Story Erőd, a Meade Erőd – ahol a hetvenes évek vége felé a CIA a „Grill Flame” programon³ dolgozó, „távolba látó” egysége állomásozott –, valamint az Edgewood Kémiai és Biológiai Fegyvereket Fejlesztő Bázis a 40-es főút mentén, 15 mérföldre Baltimore-tól (Barth *Sabbatical* című regényének egy kisebb helyszíne).

Francis meteorológusként helyezkedett el az Edgewoodon, ahol „azt kutatta, hogy egy országos méretű vészhelyzet esetén milyen időjárási viszonyok lennének a legalkalmasabbak a mérges gázok bevetésére”. Családja a Dexter Street 15-be költözött, arra a telepre, ahol a hadsereg az alkalmazásában álló munkaeőt elhelyezte. Olcsó, vékony falú, télen jéghideg házak álltak itt, nyáron pedig elmozsarasodott a környék („száz zöld légy ha zümmög”⁴). Nem csoda, hogy Frank beteges gyerek volt, asztmára hajlamos, fülfájós, homloküreg-gyulladásos; a fogai sem voltak éppen kifogástalan állapotban. Fülére anyja forró olívaolajat, homloküregére a doktor rádiumos tampont alkalmazott, és ha ez nem lett volna elég, ott volt még dr. Rocca, az örült olasz fogorvos is. Az asztmáján legfeljebb az éghajlatváltozás tudott volna segíteni.

Bár szervezete időről időre bement a unalmast, Frank elméje éles volt, és szomjazta a tudást. Ötéves korában egy robbanófej terével lepte meg apját, aki köszönte szépen, de nem kért belőle. „Mint mindig, akkor is segíteni akartam – mondta 1988-ban. – Azt gondolom ugyanis, hogy ha meg kell védeni magunkat, ahhoz működőképes szarságokra van szükség. Nem vagyok békebuzi.” Egy évvel később Leonard Allennel, az egyik osztálytársával rájöttek, miből lehet puskaport készíteni, s ez volt az egyik első találmánya azok közül, amelyekkel később megbolygatta az iskolaéveit.

„Jó pár adagot kotyvasztottam, nagy szakértője lettem a robbanóanyagoknak. Ez érdekelt akkor a legjobban, részben azért, mert szeretem a tűzijátékokat.” Mivel egy igazi, A. C. Gilbert-féle kémiai

³ A „Grill-Flame” program „távolba látó” emberei para-képességeiket felhasználva „behatoltak” bizonyos célpontokba, és befolyásos emberekről gyűjtöttek információkat.

⁴ Idézet a *Torture Never Stops*-ból.

készletet nem engedhetett meg magának, Francis azzal próbálta kielégíteni fia érdeklődését, hogy laboratóriumi holmikát vitt neki haza játszani. „Ha megvették volna a kémiai készletet, amikor kérem, akkor ma már valami tudós pöcs lennék” – mondta David Whalleynek.

Francis nyilván örült volna, ha a fia tudós vagy mérnök lesz, de nem volt pénzük taníttatni. Frank figyelmét az sem kerülte el, hogy apjának mi mindent kellett megtennie a család eltartása érdekében. Munka után elkísérte a helyi patakhöz rákra és harcsára pecázni, amivel a családi menüt egészítették ki. Francis karjai többnyire be voltak bugyolálva. „Olyan volt, mint egy kísérleti nyúl ezek miatt az úgynevezett PAP-teszt⁵ miatt – mesélte fia Bob Gucconének. – Nagy kötések voltak a kezein, néha kettő-három is, amikor hazajött; viszkettek, égtek, ő meg szenvedett tőlük, de mindez harminc dollár pluszt jelentett hetente.” Fizetni kellett a lakbért.

Aztán ott voltak még a gázálcok. Az Arsenal mustárgáztárolóinak közelsége miatt a telepen élő összes családot ellátták gázálcokkal arra az esetre, ha valamelyik tároló megsérül. Zappáéknál már négy is lógott a fogason, időközben ugyanis megszületett Bobby, Frank öccse. „Most, hogy valamennyit már tudok a mérges gázokról, tisztában vagyok vele, hogy mindenki meghalt volna. Lélegezni tudtunk volna, de a testünk többi része szétrobban.”

Frank szívesen képzelte úrhajósisaknak a gázálcát, de kíváncsi volt rá, mit rejthet az arcrész végére csatlakozó tömlőn lógó fémdoboz. Miután megvizsgálta a faszénből és kristályokból álló keveréket, úgy találta, hogy a doboz nélküli sisakkal sokkal könnyebb bejárni a világegyetemet az úrhajóként funkcionáló szenesládában.

Francis kezdettől fogva tudatában volt fia kivételes szellemi képességeinek, és fölös agykapacitásának. Értelmi képességei miatt Frank otthon is és az iskolában is hamar elunt minden olyasmit, ami nem érdekelt. Maradt inkább azoknál a könyveknél, amelyek az őt érdeklő kérdésekre adtak választ, ahelyett hogy Francis kérésére Shakespeare-t olvasott volna. Szeretett rajzolni, firkálni, festegetni is. Apja időnként elővette a gitárját a kamrából, és elprüntyögött rajta pár dalt, de Frank figyelmét általában egészen más kötötte le.

Volt azért olyan zene is, amit szeretett. „Óriási Spike Jones-rajongó voltam – mondta Charles Amirkhaniannak –, hat-hét éves ko-

⁵ George Papanicolaou által kifejlesztett citológiai vizsgálat.

romban volt sláger a »Nem kérek mást karácsonyra, csak két szemfogat« című száma; írtam is neki egy rajongó levelet.” De Spike Jones fényképe helyett George Rocké, a dal énekeséé jött válaszul, aki Franket egy gengszterfőnökre emlékeztette. „Nagyon szerettem hallgatni azokat a felvételeket. Mindig is úgy gondoltam, hogy jó, ha valamivel meg lehet nevetetni az embereket; jó, ha az életet színesebbé lehet tenni annál, amilyen egyébként.” Felfedezte a zenében rejlő humort, s ez hasznos lesz a jövőben.

Ahogy felfedezte a zenében rejlő fizikai törvényt is: „Nagymám temetésén néztem a gyertyákat. A kórus énekelt, és a gyertyák lángja minden megszólaló hangra megmozdult. Nem értettem, miért... De az ott a hang fizikai megjelenése volt. Megjegyeztem; bevéstem a memóriámba, hátha még jó lesz valamire.”

A fia egészségi állapota miatt Francis szerzett egy másik kormányzati munkát a floridai Opa-Lockában, a Miami-csatorna szomszédságában, amely a ballisztikával volt kapcsolatos. Bár nem maradhattak sokáig, Frank állapota sokat javult a napsütésben, és nőtt is harminc centit. Ez a tény, valamint édesanyja honvágya felvetette a Marylandbe való visszatérés gondolatát. Ugyan nem Edgewoodba költöztek vissza, hanem egy sorházba a Park Heights Avenue-n Pikesville-ben, Baltimore északnyugati elővárosában, mely a város zsidó enklávéjának része volt.

Frank utálta a városi életet, hiányzott neki az erdő, ahol biciklizhetett, fára mászhatott és puskaporkkísérletekről álmodozhatott. Szülei sem voltak elragadtatva Baltimore-tól, így hát Francis további munkalehetőségek után nézett. A utahi Salt Lake Cityben, a Dugway Kísérleti Telepen ajánlottak neki állást, ahol ideggázt fejlesztettek. A térképek szerint „a terület nyilvánosan nem megközelíthető” – közvetlen szomszédságában feküdt a Koponyák Völgye indián rezervátum. Az indiánok nyilván saját jószántukból vállalták a rizikót.

Francis nem fogadta el az állást. Ehelyett Montereyben helyezkedett el, kohászatot kezdett tanítani a Haditengerészeti Posztgraduális Iskolában. A család így aztán 1950 novemberében bepakolt a Kaiser márkájú autóba, nekivágott a kéthetes útnak Kaliforniába, és Francis minden téli ruhájukat egy nélkülöző fekete családnak adta. Nem tudta, hogy Észak-Kaliforniának éppúgy kijut télen az esőből és a fagyos-ködös időből, mint Marylandnek.

„Nyirkos, hűvös, kellemetlen volt a hely, ahol éltünk. Montereyben laktunk, ami akkor egy erősen hanyatló város volt.” A család nemsokára a félszigeten néhány mérfölddel még beljebb költözött Pacific Grove-ba, egy kis tengerparti településre, ami 1875-ben metodista táborként indult, és ezernyi Golden Monarch lepkének nyújtott téli menedéket. A Zappa családnak igen leleményesnek kellett lennie, hogy az átmeneti téli lakóknál jobban táplálkozzanak, és valahogy zöld ágra vergődjenek. Tizenkét mérfölddel beljebb, Salinas közelében salátaföldek feküdtek, Francis időnként tett arra egy kirándulást a fiával. A család autója követte a jól megpakolt teherautókat, és minden salátát felszedtek, ami csak leesett az útra.

Frank tudatában volt, hogy a család mennyire nehezen boldogul, és ez még keserűbbé tette a magányosság érzését. Az apja munkahely-változtatásaival járó, folyamatos iskolaváltásai megbolygatták tanulmányait, melyeket egyébként is unalmasnak talált. „Elég durva volt – mondta Kurt Lodernek –, mert tizenegy évesen már bajszom volt, és voltam vagy nyolcvan kiló.” Nem nagyon jutott idő a barátkozásra azokon a névtelen lakótelepeken, ahol családjá élt. „Soha nem tapasztalhattam meg, milyen lehet az etnikai összetartozás érzését nyújtó környéken felnőni. Folyton költözködtem, folyton változott a társaságom, úgyhogy sosem volt valami erős pizzazabáló identitásom.” Mivel csak magára számíthatott, repülőgépmodelleket gyártott, bábelőadásokat tartott saját készítésű bábokkal, és továbbra is kiélte a robbanóanyagok iránt érzett szenvedélyét, ami számtalan komoly sérüléssel fenyegető balesethez vezetett.

Franket a Pacific Grove-on töltött években kezdte érdekelni a dobolás. Részt vett az iskolai menetzenekar reménybeli tagjainak szervezett nyári táborban. A dobosjelöltek egy Keith McKillopp nevű tanár vezetésével széktámlákon keresztbe fektetett deszkalapokat püföltek. Miután hazajött, Frank nekiállt leverni a festéket a hálószobájában álló komódról. A bútorok kímélése érdekében szülei kikölcönöztek neki egy pergődobot, és megengedték, hogy a garázsban gyakoroljon.

1953-ra a Zappa családban egy fiú, Carl és egy kislány, Candy érkezésével már hat éhes szájat kellett etetni. Az ebből az időszakból származó fotók Franket kamaszévei elején mutatják, amint kedvetlenül bámul a kamerába, összeszorított ajkakkal mosolyog, hogy kedvében járjon a fotósoknak is, ugyanakkor eltakarja a fogorvosi

munka eredményét. Szüleinek és Bobnak nincsenek ilyen fenntartásai, leplezetlen élvezettel vigyorognak.

Francis abban az évben kohászként helyezkedett el a Convairnál, a család pedig ismét költözött, ezúttal a Los Angeles és San Bernardino között félúton található Pomonába. Egy évvel később Francist San Diegóba helyezték át, ahol két évig az Adas rakéta programon dolgozott, az otthonuk El Cajonban, a várostól keletre volt. Frank gyorsan tanult, úgy az állami Grossmont középiskolában folytatott tanulmányai, mint az otthoni önképzése során. Kilencedik osztályba járt a Grossmontban, mikor plakáttervével díjat nyert egy harminc iskola számára kiírt, a „tűzmelegelőzési hét”-hez kapcsolódó pályázaton. Még a helyi sajtóban is megjelent egy kép a műve mellett pózoló Frankról. A plakáton három csalódott gyerekarc felett a következő mondat olvasható: „A piknik elmarad.” Alatta másik felirat: „Miért? Mert az erdő nincs többé. Ne okozz erdőtüzet.”

A képzőművészet iránti érdeklődése keltette fel Frank figyelmét a kották iránt is. „Tetszett a lejegyzett zene látványa – mondta David Sheffnek. – Lenyűgözött a hangok képi megjelenítése, és az, hogy ha valaki tudja a módját, elég ránéznie, hogy ismét zene legyen belőle. Ezt varázslatosnak gondoltam.” A kottapapírra rajzolt minták esztétikai élvezete még nem feltétlenül jelentette azt, hogy az eredményt el is lehetett játszani, mindenesetre egy ›Egerek‹ című, gimnáziumi versenyre benyújtott ütősdarabja azért fennmaradt.

Egy nap az autórádiót bekapcsolva fedezte fel a vokálegyütteseket, mindenekelőtt a Crows ›Gee‹ című számát. Olyan felvételekért lelkesedett még, mint az ›I‹ a Velvetstől, a ›Riot In Cell Block Number Nine‹ a Robinstól (itt Richard Berry volt a szólóénekes), a ›Johnny Darling‹ a Featherstől és az ›Annie Had A Baby‹ a Hank Ballard & the Midnighters előadásában. Mondani sem kell, szülei megpróbálták lebeszélni a feketék rádióadóiról, de ezzel is csak fokozták a zenehallgatás élvezetét.

A bútorok éveken át tartó rongálása és az egy szál pergódob monoton püfölése után Frank végre rábeszélte szüleit, hogy vegyenek neki egy pergóból, lábcinből, lábdobból, álló tamból és kísérocinből összeállított, használt dobfelszerelést. Ekkor már a San Diegó-i Mission Bay Gimnáziumba járt, ahol rátalált az R&B-t szintén kedvelő zenészek törekvő, Ramblers nevű csapatára. Eleinte még dobfelszerelése sem volt, úgyhogy a zongorista Stuart Congdon lakásán tar-

tott próbákon meg kellett elégednie azzal, hogy – szóljanak a bongók! – virágcserepeket és térde közé szorított lábasokat ütögetett.

A dobfelszerelés végül a banda első, a San Diegó-i Uptown Hall-beli koncertje előtt egy héttel érkezett meg; a fellépésért a meghívó, a Blue Velvets nevű helyi lányzenekar fejedelmi, hétdolláros fellépti díjat fizetett. A dolog nem sült el jól. Frank útban a koncertre vette észre, hogy egyetlen pár dobverőjét otthon felejtette.

Az együttes vezetője (a félig olasz, félig indián származása miatt „Bomba, a dzsungel fia” néven ismert) Elwood „Junior” Modeo volt. „Ő volt a szológitáros – mesélte később Frank. – Nagyon jó volt, mindig élvezettel hallgattam. Én viszont nem voltam túl jó, úgyhogy végül ki is rúgtak. És ez így is volt rendben. A banda nálam sokkal jobb dobost érdemelt.” Ahogy David Meadnek is elmondta: „a legnagyobb nehézséget a kéz és a láb összehangolása jelentette. A pergón, a tamokon, a cineken egy csomó mindent el tudtam játszani, de képtelen voltam tartani az egyenletes ritmust a lábdobon.”

NAPJAINK ZENESZERZŐJE / *The Present-Day Composer*

Az R&B iránti érdeklődése mellett Frank jó egy évet töltött azzal, hogy ráakadjon arra a felvételre, amiről még a *Look* magazinban olvasott egyszer. A cikk Sam Goody New York-i lemezboltját magasztalta, és megemlített egy albumot, rajta a francia zeneszerző, Edgard (gyakoribb formájában Edgar) Varèse zenéjével annak igazolására, hogy a bolt tényleg bármit képes eladni. Az album az *Edgard Varèse Összes Művei, I. rész* címet viselte, a kérdéses szerzemény pedig az *Ionisation* volt – a hatperces darabban 13 ütősjátékos 37 hangszert szólaltatott meg. Az írás szerint a zene annyira diszsonáns és ronda, hogy képtelenség bárkinek is eladni. Kivéve persze Frank Zappát, aki éppen ezért vágyott rá.

Varèse 1931-ben írta az *Ionisationt*, azoknak a kísérleteinek végpontján, amelyek során a ritmuson és az intenzitáson kívül mindent számítani kívánt a zenéből. Az 1883-ban Párizsban született zeneszerző D’Indynél és Widornál tanult zeneszerzést, majd Debussy és Richard Strauss pártfogoltja lett. 1915-ben költözött New Yorkba, ahol nekiállt eltávolítani műveiből a diatonikus rendszert, a dallamot és a harmóniákat. 1921 júliusában megalapította az Internatio-

nal Composers' Guild-et.⁶ Az ehhez kapcsolódó kiáltványa szerint: „A halál a megfáradtak kiváltsága. Napjaink zeneszerzői nem hajlandók meghalni. Felismerték az együvé tartozás szükségességét, és harcolnak az egyén jogáért, hogy műveit szabadon és színvonalasan adathassa elő.”

Az alkotó kísérletezés hevében egymás után születtek Varèse művei, az *Offrandes* (1921), a *Hyperprism* (1922), az *Octandre* (1923) és az *Integrales* (1924). Ezek mindegyike fúvós és ütőhangszerekre íródott, mert a vibrato nélküli, „tisztá” hangok után kutatott, s úgy vélte, hogy inkább ezeken a hangszereken szólaltathatók meg, mintsem a vonósokon. Az *Integrales*-t, amely szintén szerepelt a Frank által keresett albumon, tizennégy zenész adta elő, köztük négy ütős. A kottában feltüntetett „események” alapján bizonyos mértékig ez átvezetésnek tekinthető a következő műhöz: az *Arcanához*, melyet Varèse 1925 és 1927 között egy jókora, százhusz fős együttes számára írt, melyben a hetven vonós mellett negyven különböző hangszert megszólaltató, nyolc ütős kapott helyet.

A *Density 21.5* (1936) a fentiekkel ellentétben szólófuvolára íródott, még hozzá nem is akármilyenre: platinából készült fuvolára, a darab címében ennek a fémnek az atomsűrűsége szerepel. A szerzemény az *Integrales*-lal együtt sokáig Varèse utolsó publikált műve volt a tizenöt évig tartó alkotói válsága előtt. A tiszta hangot kutató megszállottsága olyan korai elektronikus berendezések iránt keltette fel az érdeklődését, mint a Theremin (ami több 50-es évekbeli sci-fi kísérőzenéjében, valamint a Beach Boys ›Good Vibrations‹ című számában is hallható), a Dynaphone és az Ondes Martenot (ez Olivier Messiaen *Turangalila szimfóniájának* is szerves része). Dilemmáiból végül az ötvenes években kifejlesztett, hangszalagokra rögzített elektronikus zenében találta meg a kiutat. Éppen kilábalóban volt hosszú alkotói válságából, mikor a fiatal Frank Zappa érdeklődni kezdett a zenéje iránt.

Frank elbeszélése szerint Dave Franken nevű barátjánál járt látogatásban La Mesában, San Diego külvárosában, mikor elhatározták, hogy megnézik a helyi hifi-bolt R&B-kínálatát. Már éppen vitte a pénztárhoz a kiválasztott Joe Houston-lemezeket, mikor a nagylemezek polcára pillantva egy leginkább örült tudósnek tetsző, borzasztó

⁶ Nemzetközi Zeneszerzőcéh.

hajviseletű, ősz figurát látott meg az egyik borítón. Közelebbi szemrevételezéskor kiderült, hogy éppen arra a lemezre akadt rá, amit jó ideje keresett: *Edgard Varèse Összes Művei, I. rész*. Zsebpénze jóval kevesebb volt az árcédulán szereplő 5,95 dolláros összegnél, de szenvedélyes alkudozás eredményeképppen és annak köszönhetően, hogy a lemez már nem volt új, mert a bolt hifi-berendezésének bemutatásához egy ideje már használták, az üzlet végül megkötött.

Sorsfordító pillanat volt ez, az album valóságos katalizátornak bizonyult Frank zenei fejlődésében. Varèse zenéjének szerves részét alkották az ütősök, és az egész disszonancia hatotta át. „A disszonanciával kapcsolatban azt éreztem, hogy ezek az akkordok igazán dögösek. Bírom ezeket az akkordokat. A dobok pedig hangosan szólalnak meg ebben a zenében, igen gyakran jól hallani őket, és ilyesmivel másfajta klasszikus zenében nemigen találkozok az ember.”

Szülei akkoriban vettek egy leárazott Decca lemezjátszót Smokey Rogers zeneboltjában El Cajonban, amihez ráadásnak még három kislemezt is kaptak, s ezek közül ›A kis suszterinas‹-t Zappa asszony nagy előszeretettel hallgatta vasalás közben. „A lemezjátszónak háromszögű lábai voltak alul, ezekkel lehetett elemelni az asztallaptól, mivel a hangszóró is az aljában volt, a karja meg volt vagy két kiló. Ronda egy készülék volt.”

A Varèse-album érkezése előtt a szerkezet még soha nem forgott 33-as fordulaton, de ez az album is csak néhány lejátszást ért meg, mert a Zappa szülők végül kitiltották a nappaliból. A berendezés ezek után Frank hálószobájába vándorolt, ahol az *Ionisation*ot napjában többször is lejátszotta. Elraktározott minden zenei ismeretet, ami csak a borítósövegből megtudható volt, barátságait pedig azzal tesztelte, hogy osztálytársaival többször is meghallgattatta a darabot. „Szokásommá vált – mondta Paul Zollónak –, hogy feltettem nekik a Varèse-lemezt meg Lightning' Slim dolgait, például ›My Starter Won't Work‹-öt és a ›Have Your Way‹-t vagy Howlin' Wolfot... a lányoktól meg az üres fejű fiúktól így aztán többnyire sikerült is megszabadulni, és csak azok maradtak, akikkel beszélgetni is lehetett.”

Frank az őt érdeklő dolgok iránt mindig is tanúsított komolysággal vetette bele magát a zene mechanikájának megértésébe. Elolvasta például H. A. Clarke a *Counterpoint: Strict And Free* (Ellenpont: fegyelem és szabadság) című művét. Formális tanulmányok híján azonban az ellenponttal és a harmóniákkal szemben is inkább a rá

jellemző kétségeket fogalmazta meg. „Soha nem tanultam ellenpontot – mondta Don Menn-nek. – Képtelen voltam megérteni. Minden szabályt gyűlöltem, kivéve a tizenkétfokú zenéét, mert az olyan egyszerű volt. Éppolyan egyszerű, mint az ötlet, hogy fogjak egy tolat, egy darab papírt meg némi Higgins-tintát, és csak úgy rajzolgasak egy kis zenét.”

A gyakorlatban azt próbálta megfejtetni, hogy egyes R&B-felvételek vajon miért tetszenek jobban, mint mások. Mikor Mr. Kavelmannek, a Mission Bay zenekarvezetőjének lejátszotta a Jewels ›Angel In My Life‹ című számát, megtudta tőle, hogy a szám különleges vonzerejét a párhuzamos kvartoknak köszönheti. Mr. Kavelmann a tizenkétfokú zenéről is mesélt neki, ami felkeltette Frank érdeklődését Webern iránt.

A tizenötödik születésnapjára édesanyja öt dollárt akart neki adni, Frank viszont inkább egy távolsági hívást kért: Varèse-t szeretne volna felhívni New Yorkban. El is érte a Sullivan Street 118. szám alatti lakást, de beszélnie csak Louise-zal, Varèse feleségével sikerült, akitől megtudta, hogy a nagy ember éppen Brüsszelben van, és a később *Poème Electronique* címen ismertté vált darabon dolgozik. Az *igazi Frank Zappa könyvben* Frank megemlíti, hogy mikor végül sikerült magával Varèse-zel beszélnie, az elmondta neki, hogy éppen egy *Deserts* (Sivatagok) című darabon dolgozik. „Ha az ember tizenöt éves, a Mojave-sivatagban él, és megtudja, hogy A Világ Legnagyobb Zeneszerzője (aki úgy néz ki, mint egy örült tudós) titkos Greenwich Village-beli laboratóriumában (úgymond) az ő lakóhelyéről szóló darabon dolgozik, akkor meglehetősen izgalomba jön.”

Mindeközben nem csökkent érdeklődése a nagyot durranó dolgok iránt, ami szó szerint a dicsfény lángjaihoz vezetett. Egy hason-szórú barátjával egy nagy befőttesüveget cink, kén és bűzbombapor elegyével töltöttek meg. Még néhány szorgos kéz és egy papírphár-automata segítségével sikerült szétgyalázniuk egy „nyílt iskolai est”-et a saját készítésű, bűzlő tűzijátékukkal. Másnap behívták az igazgató irodájába, ahol a tűzvédelmi felelős velős kioktatásban részesítette, továbbá ultimátumot kapott: két hét felfüggesztés⁷ vagy egy kétezer szavas esszé. A kéthetes pihenőt választotta ugyan, de

⁷ A felfüggesztés szokásos büntetés az amerikai iskolákban, időtartama egy naptól néhány hétig terjedhet. A tanuló ezalatt nem vehet részt a tanórákon – a felfüggesztés ténye a továbbtanulásnál lehet érdekes.

R&B-lemezeinek dalcím, előadó és kiadó szerint osztályozott listájával tért vissza, külön feltüntetve azokat, amelyeket a közeljövőben szándékozott megvásárolni. „Csak röhögtem rajtuk.”

A további büntetések lehetősége akkor hárult el, mikor Mrs. Zappa a próbaidős felügyeletet ellátó tiszttel közölte (aki történetesen maga is olasz volt), hogy férjét hamarosan Lancasterbe helyezik át. A szélesen elterpeszkedő település Los Angeles megye északi határán, a San Gabriel hegységen túl, az Edwards légi támaszpont és a Mojave-sivatag mellett terült el.

A NAPFÉNY VÁROSA / *Village Of The Sun*

Az Antelope Valleyben fekvő Lancaster a kora ötvenes évekbeli túlzások tipikus megtestesítője volt, az „urbánus-indusztriális haladás új délvidéki birodalma”. A repülőgépipar idetelepülése előtt kis város volt, lakói nagyrészt lucernatermesztéssel foglalkoztak. Ahogy nőtt a település, utcáit geometrikus rendben osztották ki, durva kanyarokkal, hogy az ittas vezetők veszélyérzetét is fenntartsák. A külső körzetekben az utak a mai napig az „F-10” vagy „G-14 sugárút” névre hallgatnak. A belváros viszont névtelen utcák véghetetlen sora mögött rejtőzik. A Mojave-sivatag pora Lancastert száraz, kiszáradt, pasztellszínű várossá változtatta.

A város fellendülőben volt, mikor a Francishez hasonló dolgozók betelepültek, hogy az Edwards rakéta-programjain dolgozzanak, mégis a semmittevés volt a fő szabadidős tevékenység. A Zappa család a Third Street East 45 438. szám alá költözött, az Antelope-völgyi vásártér szomszédságába. Száz méterrel távolabb az utcájuk a bozótosba veszett.

„Vakolt házacskák során laktunk – jellemezte Frank. – Vándor földművesek döglődtek az udvarokon. Állandón a Chevroletjeik motorját húzták, aztán hagyták, hadd bőgjön a gyepen. Mikor ott laktunk, egyrészt gyűlöltem, más szempontból viszont igazán remek egy hely volt. A sivatag ott nem olyan elbűvölő, mint Arizonában. Csak egy egyszerű sivatag, de igazán szép. Olyan aszketikus, amiről nem gondolná az ember, hogy felkeltheti egy 15-16 éves srác érdeklődését.”

A Division Street és a Lancaster Boulevard által határolt negyed északkeleti részén lévő Antelope Valley Szövetségi Középiskolába

íratták be. „Igazán különös hely volt. Nem az akkori időkben játszódó filmekből ismert, homogén középiskolai miliő jellemezte.” Kétezer-ötszáz diák járt oda, részben a lucernatermesztő farmerek, részben a légi támaszponton dolgozók gyermekei. „A katonaság alkalmazásában álló betelepültek jöttmentnek számítottak. Betolakodónak éreztük magunkat.”

Frank továbbra is csak azokban a tárgyokban volt jó, amelyek érdekelték, aminek köszönhetően „problematikus” diákként lett elkönyvelve, és a képzőművészeti osztályba került, ahol klasszikus zenei aláfestéssel elkészített egy tízperces filmet, amelynek minden egyes kockáját ő maga festette. Az önkifejezés ilyen formáira azonban ritkán adódott lehetőség egy olyan rendszerben, amely csak a konformizmust értékelte. Az ebédért azonban Frank nonkonformizmussal fizetett.

„Mindig nagyon vártam már az ebédidőt, mert a sulis utcáján volt egy hely, ahol kivételesen jó csilit lehetett enni – mondta Nigel Leigh-nek –, márpedig nekem a csili volt a kedvenc kajám. Hatalmas tál csilit rendeltem, piritóssal, nagy adag kólával, és hallgattam a zenegépet. Ez volt a legérdekesebb az iskolaévek alatt. A csilibár tulajdonosai, Opal és Chester hozzájárultak, hogy a zenegép karbantartójával betettesem a kedvenc számaimat. Cserébe megígértem, hogy szorgalmasan tolom a gépbe a negyeddollárosokat. Így aztán egyszerre ehettem a kiváló csilit és hallgathattam Johnny »Guitar« Watson »Three Hours Past Midnight«-ját végig a gimnáziumi éveim alatt.”

„Ez volt életem egyik legmeghatározóbb zenei élménye – mesélte 1988-ban David Meadnek. – Watson nem csupán egyszerű pentaton futamokat játszott. Az egyik dolog, amit csodáltam benne, az a hangzás, ez a szívós, mocskos, agresszív, átható hangzás, a másik pedig, hogy amiket játszott, azok szinte ritmikai robbanásként repültek a kíséret folyamatos lüktetése fölött.” Az utóbbi vonás található meg Eddie „Guitar Slim” Jones, a »The Things I Used To Do« szerzőjének játékában is.

Aznap, mikor Frankhez voltam hivatalos, megvettem azt a cédét, amin Jonesnak a Specialty kiadónál felvett huszonöt dala mellett a fenti szám is szerepel. Ennek kapcsán kérdeztem meg Franktól, mi keltette fel az érdeklődését Slim játékában. „Nagyrészt az attitűd, de egy kicsit maguk a hangok is. Mert a pár szólón, amit a Specialty-

felvételeken hallottam, mintha csak elkapta volna őket, kiborult volna tőlük, és odavágta volna: »nesztek!«. Milyen jó lenne a »The Story Of My Life«-ot újra, recsegés nélkül meghallgatni, annak idején ugyanis annyiszor meghallgattam, hogy a végére gyakorlatilag szétporladt.”

Mikor megmutattam neki a cédét, Franknek – a beszélgetésünk során először – felcsillant a szeme. Néhány óra múlva távoztam, de a Guitar Slim-CD ott maradt az új otthonában.

Bármennyire is „problémás” gyerek hírében állt, a helyi sajtó továbbra is magasztalta Franket. „A sokoldalú gimnazista országos versenyt nyert” – hirdette egy újságcím, mikor a Kaliforniai Női Klubok Szövetsége által támogatott festészeti versenyen absztrakt képével, a Családi szobával „Az Élet Szimfóniája” témakörben díjat nyert. A cikk szerint „jelenleg egy könyvön dolgozik, de a kérdésre, hogy a festészetet vagy az irodalmat választja-e hivatásául, válasza az volt: a Zenét.”

Ernest Tossi, a fegyelmi ügyekért felelős igazgatóhelyettes úgy érezte, valahogy zöld ágra kellene vergődnie a céltudatos új fiúval. „Frank a lázadó diákok és a beatnikiek előfutáraként pofaszakállt és bajszot viselt – mondta később, s ez utólagos megvilágosodásához képest nagyon egyszerűen hangzott. – Frank független gondolkodóként képtelen volt elfogadni a fennálló rend szabályait.” Ugyanakkor hozzátette, hogy: „A fejlődés kreativitást igényel. Úgy gondolom, ha Frank úgy döntött volna, hogy egyetemre megy, és doktorátust szerez, akkor képes is lett volna rá. Láttam a vizsgaeredményeit, tudom, hogy zseniális volt.”

Frank Ernest Tossit csak úgy emlegette: „kedvenc konfrontációm a hatalommal”. Gyanakvó tisztelettel tekintettek egymásra; a tanár a szabályokat akarta elfogadtatni a diákkal, a kamasz viszont saját érdekei szerint próbálta értelmezni őket. William Ballard, az Antelope zenetanára és zenekarvezetője azzal akarta lekötöni Frank nyughatatlan elméjét, hogy zenét íratott vele az iskolai zenekar számára, akik meg is próbálták előadni. „Akkoriban az iskolai zenekarok egy hangológéppel hangoltak – mondta Andy Gillnek. – A menetzenekar B-re, az nagyzenekar A-ra. Én meg az elsőhegedűket az A-hoz, a másodhegedűket a B-hez hangoltattam, a játékuk innentől kezdve garantáltan disszonánssá vált, függetlenül attól, mi volt a kottába írva.”